

Posudek diplomové práce

Bc. Leona Leová

Cirkulární ekonomika v českém prostředí zkušenosti firem a pohled odborníků

Fakulta humanitních studií University Karlovy v Praze

obor sociální a kulturní ekologie, 2021

Úvod

Bakalářka **Leona Leová** zvolila pro svou diplomovou práci velmi aktuální téma propojující všechny pilíře udržitelného rozvoje. S přesnou problémovou artikulací tématu měla řadu potíží a výzkum a text vypadají nakonec oproti projektu poněkud odlišně, ale nesporně přinášejí řadu nových zajímavých poznatků.

1. Obsahová stránka

Logický a podrobně členěný obsah předchází pěkný abstrakt, následuje pro čtenáře návodný Úvod (který však postrádá zdrojování uvedených tvrzení).

Až na řadu nepřesností, věcných či formulačních, jež jsou zmíněny na jiném místě, přináší text teoretické části o obalech a odpadech celkem běžnou „povinnou“ informaci o širší problematice. Přestože by mohl být kritizován pro nadbytečnost, jsem přesvědčen, že k ucelenosti diplomové práce patří a dobře plní varovné a výstražné funkce (odpady a životní prostředí). Vzhledem k hlavnímu tématu je však třeba pochválit až kapitoly věnované už skutečně cirkulární ekonomice (autorka někdy vhodně prostřídá pojem oběhové hospodářství). Přinášejí méně běžné, méně známé a novější informace v dobré přehledné podobě, např. typologie v kapitole Cirkulární diskurzy (str. a násl.). Vadou na kráse je ovšem citace zdroje (a ne jen zde): „Typologií diskurzů, ve kterých se CE pohybuje a skrz které jsou chápány její hlavní principy, se **zabývala jedna nedávná studie**.“ (str. 24, zvýr. IR) A opět: s tvrzením o potřebě teoretického ukotvení v závěrečném odstavci lze jen souhlasit, ale – opět ALE:

Naprosto náležitě je zařazena poměrně obsažná kapitola „Úskalí CE“, jen by měla být úplnější. Oběhové hospodářství totiž skutečně není brainwashing, toliko je zneužitelné (jako skoro všechno) jako brainwashing. Oběhové hospodářství však hlavně není nové. Nejméně po stejnou dobu, v níž zraje dnes poněkud módní pojem CE, je pojem odpadové hospodářství nahrazován pojmem *surovinová politika* charakterizovaná mj. pojmem *druhotné suroviny*, v níž je minimalizace odpadů jedním z hlavních cílů. Státní politiky nejvyspělejších zemí už dávno na tento typ politiky přecházejí (Japonsko, Německo, postupně Evropská unie) včetně důsledků pro jednotlivé segmenty ekonomiky, daňovou a dotační politiku, spotřebitelství atd. Tvrzení, že CE potřebuje teoretický základ, je tedy pravdivé jen zčásti. V diplomové práci je sice uvedeno klíčové slovo „**odpadové hospodářství**“, ale v celém textu (pokud jsem se nepřehlédl) se vyskytuje výlučně v souvislosti s informátory, zejm. experty nebo v jejich ústech: ti samozřejmě vědí, o čem mluví, ale teoretická část práce ani diplomantka to příliš nereflektuje, přestože na našem oboru existuje nejméně jedna práce, jež se problematikou kvalifikovaně zabývá. Výše uvedené země jsou citovány v pouhých třech odstavcích, opět bez uvedení dotyčného pojmu, takže výklad je až matoucí (primárně nešlo o CE). Podobně není, až na drobné zmínky o 3R, diskutována celá odpadová hierarchie (ani v kapitole na str. 29–30, jež sice tento název nese, ale až na jeden obrázek se jeho obsahem nezabývá a celou hierarchii ani životní cyklus výrobku neobsahuje).

Záslužná je informativní kapitolka o historii a uplatňování CE v České republice.

Metody práce.

1. Deklarované metody. Leová v časové tísní nedodržela plně ani literu, ani ducha projektu. V zaujetí terénem, v němž se jí při projeveném citu pro vedení rozhovoru dařilo, nakonec prohlásila výzkum jednotlivých firem za jednotlivé případové studie. K naplnění tohoto ne/záměru chybí jednak důsledné využití všech typů dat a jejich triangulace, ale už na startu (protože nejde o start, ale naopak o vysvětlení ex post) překážejí nejasnosti metodologické. Např. už z textu uprostřed strany 36 se zdá, že provádí dvě možné podoby PS současně, exploratorní i deskriptivní (jiné typologie neuvádí, ač mohla mít zdroje k dispozici).
2. Uplatněné metody. Výběr vzorku měl předem stanovená logická kritéria, jimiž se autorka snažila řídit (počet firem praktikujících v České republice alespoň částečně CE není velký, výsledný vzorek je tedy celkem reprezentativní). Autorka provedla celkem 13 polostandardizovaných rozhovorů, z toho 11 distančně v režimu audio-video, 2 jen telefonicky... (str. 38). Počtu jsem se trochu obtížně dopočítal: počet firem je 7, dále 2 rozhovory se zástupci MŽP a MPO, rozhovory se 2 ekonomy a se 2 zástupci akademické sféry „v menším měřítku“. Měla připravenou strukturu, jádro výzkumu (Miovský), pořídila (až na jeden) a přiložila přepisy a použila otevřené kódování. Rozhovory jsou vedeny poměrně dobře včetně otevřenosti terénu, nepracuje se se socio-demografickými údaji.

Data PS konečně alespoň trochu doplnil blíže nespecifikovaný počet výročních zpráv blíže nespecifikovaného počtu firem a chvályhodně i „články v médiích a v neposlední řadě [využití] dvou reportáží a výstupu rádia.“ V textu to však není příliš patrné.

Pro autorku byla samozřejmě při prvním výzkumu obtížnější práce s daty a jejich vyhodnocení.

Příklad **správného** vyhodnocení dat:

„Příčina tohoto problému tkví zejména v tom, že vlivem nízkých poplatků za skládkování končí mnoho materiálu na skládkách. Dokud nebude skládkování zakázáno nebo bude neustále levné, subjekty generující odpad nebudou motivovány zbavovat se ho jiným způsobem, který by byl výše v odpadové hierarchii.“ (str. 90–91)

Příklad **žádoucího** vyhodnocení dat: CE má smysl *systemově*, jako obecně platný a podporovaný systém, který bude šetřit přírodní zdroje, ale s minimalizací energetických a dopravních nákladů a jejich externalit. Možným řešením je (relativní) místní soběstačnost.

Realita textu: Leová diskutuje problematiku odpadové hierarchie (ne jen skládky), dopravy i energetické spotřeby, vše částečně. Dobrou ukázkou i příkladem je myšlenka ekoprůmyslových parků (str. 92) – chybí však diskuse přepravních nákladů výsledných produktů, velikost regionu. Za věcnou úvahu je možno označit i zjištění „CE jako dobrý sluha, zneužitelný pán“ (str. 91); postrádám však opět dotažení do konce: CE má primárně šetřit zdroje („Jak z reálných zkušeností firem, tak názorů odborníků vyplynulo, že cirkulární ekonomika je smysluplným konceptem, v rámci kterého má docházet k efektivnímu využívání materiálních zdrojů.“ [str. 91]); není, nemá a nemůže být nástrojem omezení výroby a spotřeby (resp. CCPP). To je mylná úvaha plynoucí z ideologicky motivovaného podezření z brainwashingu. K omezení spotřeby bude potřeba vždy především EVVO, změna systému hodnot a institucí a procesů.

Z dobrých (nebo špatných?) důvodů chybí vnitřní diskuse, resp. srovnání práce se záměry projektu; v malé míře se vyskytuje na začátku Závěru, jemuž se budu věnovat v Závěrečném hodnocení.

2. Práce s literaturou

Leová interpretuje, parafrázuje a cituje vcelku správně, často však nedostatečně nebo chybně zdrojů nebo nezdrojuje vůbec.

Bibliografie: jednotlivé tituly jsou pravděpodobně uváděny zcela náhodně, žádnou logiku řazení jsem nenalezl (příčina bude zřejmě v nedostatku času před odevzdáním práce). Forma údajů naprosto postrádá jednotu, ve velké většině (nebo vždy?) chybí povinné údaje (vydání, počet stran), není dodržované jejich pořadí.

3. Formální stránka a nejčastější nedostatky

Text obnáší úctyhodných asi 112 normostran bez příloh obsahujících přepisy rozhovorů, jež jsou funkčně vytištěny zvlášť. Pochvalu zaslouží celkem ilustrativní tabulky a grafy vlastní výroby se snahou o jednotu a o uvádění zdroje, ale i ty by potřebovaly zkontrolovat: chybějí popisy os (jednotky) (str. 16) a bohužel naprosto chybějí *seznamy* (vyobrazení, grafů, tabulek apod. v závěru práce, stejně jako seznam a zavedení (GHG) zkratk; seznam u méně známých pojmů (CMU: je zavedeno) prostě čtenář postrádá... Pěkně se střídá „cirkulární ekonomika“ – „oběhové hospodářství“.

V práci chybí povinná a nezbytná kopie Projektu DP s podpisy, v aktuální verzi. Uvedenému fragmentu formuláře chybí záhlaví, datace, podpisy; obsahuje dva typy písma a textové změny, jež však oproti závazné verzi naštěstí nezkrusují věcný obsah projektu.

Stylisticky je text zvládnut jednoduchou češtinou, někdy neobratně, ale srozumitelně.

Příklady chyb počínaje překlepy a konče stylistickými i věcnými nepřesnostmi nebo nelogičnostmi:

prospešnost (str. 6); vzhedem (str. 11); Hipokratovy teorie (str. 14); od neoletické revoluce (str. 14); akorát (str. 14); z domácostí (str. 18); skrz procesy (str. 23 a mnohde jinde); geoinženýrinsk (str. 25); zhora (str. 25); v ekomice (str. 27); konkurnceschopnosti (str. 32); Intitutem (str. 34); Hewllet (str. 38; Hewllett v obsahu; správné „Hewlett“ se nevskytuje, ale nutno přiznat, že podobných chyb je plný web); Konrétně (str. 39); více jak (str. 40); environmenální (str. 94) atd. atd.

Matoucí je formulace „generace odpadu“ (str. 6) – spíš generování.

odpad jako „jako vedlejší, nadbytečný a nežádoucí efekt spotřeby“ (str. 12) – i výroby odborníků, jež se konceptem (str. 11) namísto „již“

chybně nebo nejednotně: CO2 místo CO₂, (dokonce opakovaně i CO²), 90% místo 90 %, užívání pomlčky a spojovníku

začínat větu spojkou Neboť (opakovaně); jednočlenné věty: „Například oblast zaměstnanců firmy. Či využití metody zúčastněného pozorování.“ (str. 36)

„Co však považují za nešťastné, je implementace směrnice do českých zákonů, zejména co se týká podpory recyklace, která je nedostatečná nebo dokonce narušena podporou třídění.“ (str. 13) – tuším, jak a proč, ale bylo by lépe vysvětlit

Poněkud zkratkovité, nepřesné a ne zcela šťastné formulace: „Oproti jiným živočichům je tendence lidí vytvářet výrazně více odpadu připisována i tomu, že se člověk přizpůsobuje svému prostředí nejen skrz biologickou evoluci jako ostatní zvířata, ale i pomocí kultury a různých hmotných nástrojů.“ (str. 13); „Zbytky jídla se krmila zvířata či končily v přírodě, kde se přirozeně proměnily v kompost. Vzhledem k malé velikosti světové populace ani lidské výměšky nepotřebovaly být řízeny důmyslnějším systémem.“ (str. 13)

Formulaci „Avšak nezvládnutá implementace CE v podobě nadměrného využívání obnovy energie (jeden z posledních kroků cyklu před odstraněním produktu), biopaliv a biomateriálů může naopak vést ke zhoršení situace měnícího se klimatu [Friant, Vermeulen, Salomone, 2020].“ jsem plně nepochopil a domnívám se, že popírá první zákon termodynamiky.

Některé zdroje nejsou zcela validní (a také nejsou uvedeny v seznamu literatury: „Nejen plastovým odpadem a jeho vlivem na úmrtnost vodních živočichů se zabývá nový, poměrně hojně diskutovaný dokument Seaspiracy. Mořští živočichové jako delfíni a velryby **při nadechování vylučují „hnojivo“ bohaté na živiny, které usnadňuje růst fytoplanktonu.** Ten je nejen zodpovědný za produkci **velkého** podílu kyslíku, ale také absorbuje čtyřikrát více oxidu **ohličitého** než Amazonský prales.“ (str. 18) Komentář k obsahu asi není třeba ani u obhajoby, ale čistě z hlediska zdrojů by bylo vhodné uvést *filmový* dokument.

I tvrzení o tom, že CE podpoří „celkový růst ekonomiky. Nové příležitosti vzniknou v sektorech zpracování sekundární výroby, oprav, repasování, služeb – zejména v ekomice sdílení.“ (str. 27) se nezdá příliš průkazné, spíš jde o růst zaměstnanosti.

Ledabylá typografie, nadbytečné mezery mezi odstavci.

4. Celkové hodnocení

Zpracování posudku pro mne představovalo obtížnější úkol než obvykle. Náročná byla už četba textu, objektivně (dáno tématem) proto, že je naplněn různorodými daty a tvrzeními, subjektivně (dáno autorčiným zpracováním) proto, že obsahuje řadu chyb počínaje překlepy, stylistickými prohřešky, někdy nelogičnostmi v organizaci textu (jindy naopak přednostmi: zvláštní srovnávací kapitola firmy vs. odborníci). Často chybí odkaz na zdroj, celkově **systematičtější systémové vyhodnocení** (např. založené na SWOT analýze, ale její přístupy opět částečně uplatněny jsou – podpora státu). Projekt nebyl zcela naplněn (a diskutován – vnitřní diskuse). Proto jsem potřeboval zdokumentovat alespoň příkladmo řadu výhrad (viz výše, netřeba opakovat).

Autorka se trochu učila metodicky pracovat za pochodu, ale to není při šíři našeho oboru sociální a kulturní ekologie zcela její vina. Měla dobře připraveny rozhovory, provedla přepisy, úspěšně se díky otevřenému kódování orientovala v datech. O plnohodnotné případové studie nejde (a také původně jít nemělo).

Je však nutno skutečně zdůraznit, že provedené „studie“ mají vypovídací hodnotu, poskytují autentické, někdy diplomantkou hůře, častěji lépe vyhodnocené svědectví. Práce tedy nepochybně má přidanou hodnotu. Jistě ne v teoretické části (i když třeba popis českého prostředí jsem již výše ocenil).

A na samotný závěr je nutné zdůraznit dvě skutečnosti. Leonu Leovou prostě zaujal výzkum a terén (a v důsledku toho vědomě potlačila konzultace). A nakonec dokázala v opravdu velmi krátké lhůtě díky velkému vzepětí dovést polotovary textu práce do *poměrně důstojného* (přes všechny výtky) stavu. Obojí je rovněž svým způsobem také přínosem diplomové práce (studentce), obojí se proto cení.

Ze všech výše uvedených důvodů pro i proti nakonec s přesvědčením **doporučuji práci k obhajobě a navrhuji** oproti vlastním původním obavám **hodnocení nikoli „dobře“, ale velmi dobře s bodovým zpřesněním 10 bodů podle výkonu u obhajoby.**